

сучасного міста, опозиції місто – село, розмежуванню образу Києва 20-х і 30-х років ХХ століття та явищу “мертвого Києва”.

Ключові слова: метафора, образ міста, неокласици, Київ.

Анотація

В статье рассматривается специфика образа города в поэзии киевских неоклассиков, которая наиболее полно раскрывается через метафору. Автор выявляет общие и отличительные черты в изображении украинского города, в частности Киева. Уделяется внимание противопоставлению прошлого и настоящего города, оппозиции город – деревня, разграничению образа Киева 20-х и 30-х годов ХХ века и явлению “мертвого Киева”.

Ключевые слова: метафора, образ города, неоклассици, Киев.

Summary

The article considers the specificity of the image of a city in the poetry of the Kiev neoclassicists. This specificity reveals through a metaphor most full. The author reveals the general and distinctive features of the image of the Ukrainian city, in particular Kiev. The attention is paid to opposition of the past and the present of the city, opposition a city – village, to differentiation of the image of Kiev in the 20th and 30th years of the ХХ-th century and to the phenomenon of “dead Kiev”.

Keywords: metaphor, image of city, neoclassicists, Kiev.

УДК 82.09:821.161

Данькевич Ю.В.,
кандидат філологічних наук,
Київський славістичний університет

КОНЦЕПТ МІСТА У ТВОРЧОСТІ ФУТУРИСТІВ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ ГЕО ШКУРУПІЯ)

Індивідуальна самобутність прозописьма Гéo Шкурупія, що різнить її від творчих пошуків авангардних митців 20–30-х років минулого століття, складає неповторне явище в національній літературі. Спрямована на інваріантність естетичної самореалізації українства, вона, безперечно, мала вплив як на розвиток авангардного мистецького мислення означеного періоду, так і на формування теоретичних постулатів футуризму в Україні в сучасних літературних та наукових працях.

Так, у збірці “Барабан. Вітрина друга” поет вдало використовує, за слушною заувагою Н. Костенко, “власний варіант рухливого та неоднорідного акцентного вірша” [1, 104], що нагадує поетичну манеру В. Маяковського:

<i>Очам підведеним</i>	<i>кендюхи гладких пuzів</i>
<i>синім знесиллям,</i>	<i>вивалило,</i>
<i>штукатурні підфарбованих щок,</i>	<i>лякаючи дівчат і жінок (“Ви”) [6, 10].</i>
<i>місто</i>	

На рівні психології місто Гéo Шкурупія виглядає досить непривабливо. Митець, обравши темою його дно, у такий спосіб маргіналізував власну поетичну естетику. Оригінальний образ локусу у Гéo Шкурупія набував суто індивідуальних

рис через його виразну деструктивну експресію та ритмоінтонаційну динаміку поетичного мовлення митця.

Всеохоплення панфутуристичною теорією, осмислення її постулатів у царині поетичних експериментів продовжується в наступній збірці Шкурупія “Жарини слів. Вибрані поезії” (1925 р.). Її строкатість була викликана поєднанням суто формально-пошукових поезій “Психетоз” та “Барабану” із політичними (“З нами Ленін”, “Замах на революцію”). Однак насамперед названі збірки Гео Шкурупія характеризувалися тотальною лінгвістичною і смисловою руйнацією усталеного розуміння і сприйняття поезії. Як вияв деструктивної лірики була використана алітерація, яка творила художній ефект урбаністичного крайобразу:

<i>Шерех шин шкребе шкло,</i>	<i>зігзаг</i>
<i>зойк,</i>	<i>замерзло</i>
<i>дзиг коліс,</i>	<i>нагадує плес блиск [5, 112].</i>

Енергійний, чіткий ритм, що відтворював добу, використав Гео Шкурупій у власному варіанті маршу-декламації. Митець, продовжуючи традиції В. Маяковського у цьому жанровому різновиді, створив ряд індивідуальних образів (Антанта, фронт, життя воєнного міста), що символічно відтворювали настрої доби:

<i>Рур, –</i>	<i>кури димарями наш горн.</i>
<i>риком рви фрак,</i>	<i>Крізь брязк і зойк драм,</i>
<i>фронт зубів вищери...</i>	<i>вперед переможнім маршом!..</i>
<i>Тру-ру-Рур-тра-рам...</i>	<i>(“Рура марш”) [5, 3].</i>

Створену Гео Шкурупієм модель маршу з-поміж інших зразків, представлених в українській літературі означеного періоду, вирізняла чітка авторська налаштованість на передачу руху й темпоритму історичних подій через алітерацію, засобами змістової та емоційної виразності.

У великій проза, розроблюючи образи природного оточення, Гео Шкурупій чітко дотримувався теоретичних засад митців “лівої” формації – позбутися притаманного українській літературі захоплення пейзажами. У “Дверях в день” письменник описав завод та майстерні, що за звичаєм не обходяться без труб, пари та гудків. Оригінально відтворено їх роботу у незвичних футурних паралелях зі звучанням: гудок – чорний та тонкий, як палиця, своїм звисаючим густим звуком нагадує не що інше, як “гудіння велетенського джмеля, що важко пролетів містечком” [8, 43].

Автор, також, створює локус ринку, урбаністичний опис якого Гео Шкурупій звів до метафори: ринок “шумить, гарячково вирує, кричить. Продає цибулю й фальшиві діаманти, сперечається та б’ється, коли справа набуває азартної гри. Життя тут кипить найнапруженіше. Тут можна знайти все, що виробляє країна: від фабричних виробів до потворних покидьків людства” [8, 34]. Ринок – маленька держава у складі великої, де “концентрується темп і рух, де переливається хвилями життя, де люди безтурботно й легковажно женуться за своїми буденними потребами” [8, 34]. Майстерне використання Гео Шкурупієм тропу підтверджує слушну заувагу Ортега-і-Гасет: “Метафора є, мабуть, однією з найплідніших можливостей людини. Її ефективність межує з чаклунством, вона здається

інструментом творчості, який бог залишив в одному із своїх створінь, як неуважний хірург забуває інструмент у животі оперованого” [2, 258].

Задля досягнення акустичного ефекту онома топеею імітовано звуки праці, що оточували Гая на Дніпрельстані. У творі письменник використав “детективну” структуру й неологізм, вжитий для відтворення специфіки життя людини в місті: “засмальцовані машиною робітники, чисто й скромно одягнені службовці, запарижанені власною тупістю міщани й непмани виконували узаконений ритуал убивства: вони вбивали час і наповнений озоном літній вечір” [8, 21].

У романі “Жанна батальйонерка” інтерпретація композиції відбувається через назви розділів. Так, у “Привидах” персоніфікований образ Києва зіставляється автором із ліричним настроєм головного персонажа Стефана Бойка, який прагне впізнати Жанну у подібних постатях незнайонок. Більше того, саме спогади Стефана про Жанну супроводжуються топосами Києва. У побудові “Жанни батальйонерки” образ міста виокремлюється як фрагментарна мікротема урбаністичного крайобразу. Гео Шкурупій імпресіоністично передав через відтінки чистого кольору: позолочене листя осінніх каштанів та рудуваті черепки стежок.

Пластика будівель органічно поєднується з величчю природи, створюючи з нею одне ціле: димарі фабрик не порушують гармонію Подолу, вигляд фунікулера на Володимирській гірці підкреслює велич Андріївської церкви, суворий “Арсенал” поглиблює романтику та екзотику Лаврських дзвіниць. Автор переконаний: “тим, хто кохається на старовині й пейзажах, це місто є фантастичний скарб, фантастичніший за скарби Мазепи” [8, 159]. Історія міста, насичена війнами, руїнами та будівництвом, не вплинула на романтичну ауру Києва, коли жоден “примхливий витвір старовинного ювеліра не міг би бути кращий за це місто. І ніяка вигадка романіста не могла б вигадати подій, що їх пережив Київ” [8, 159]. Панфутуристична тяглість письменника до механізації знайшла свій вияв у рядках, де йдеться про заводи й фабрики. Працю на них автор уподібнив до руху колес машин, “через які проходив робочий день” [8, 159]. Доповідь Бойко краще обмірковував під ритмічне похитування на коліях трамвайного вагону вздовж Шевченківського бульвару.

Специфіка зовнішньої форми двох вищезазначених романів Гео Шкурупія з-поміж прози 20–30-х років минулого століття характеризується індивідуалізованою формою мовлення, виразність якої простежується через авторські порівняння (“Чудове місто Київ одяглось у свій зимовий одяг з блискучого білого хутра. Зима, як величезна цукроварня, постачала Європі рафінований цукор, що мав смак звичайної води” [8, 46]).

У 1934 році харківське видавництво “Радянська література” надрукувало останній роман Гео Шкурупія “Міс Адрієна”. Невеликий за обсягом твір, 64 сторінки малого друкарського формату, мав найбільший наклад (10 тисяч примірників) серед інших видань митця. Поява “Міс Адрієни” у популярній в 30-х роках ХХ століття серії “Бібліотека радянської літератури” засвідчувала, що, незважаючи на суб'єктивну критику романів “Двері в день” та “Жанна батальйонерка”, письменник знайшов свого читача. Арешт, який стався в тому самому році, що й вихід роману, завадив

критичному осмисленню “Міс Адрієни”. Лише 1968 року А. Тростянецький у передмові до книги “Двері в день” згадав про твір у контексті художнього доробку митця. Автор, ігноруючи авангардно-експериментальне спрямування “Міс Адрієни”, був схильний розглядати роман з точки зору соціалістичного реалізму та ідейно-естетичних параметрів. Непослідовність критика виявилася у тому, що спершу твір названо “художньо слабким” стосовно показу зображувальної автором дійсності. Надалі, “показовою”, за А. Тростянецьким, у романі, із відкиданням футуристичних блукань і всілякого роду експериментів, була конкретність та простота в авторському відтворенні класово-ідеологічних персонажів.

У загальній змістовій організації роману значне місце письменник надав образам природного та речового оточення. Футуристичне осмислення Гео Шкурупієм дійсності було засобом передачі художнього зображення урбанізованого опису. Розроблений письменником контрастний опис міста з його необхідними атрибутами розширював і доповнював зміст роману “Міс Адрієна”. Система образів топосу та його підрозділів була побудована на постійному русі як визначального чинника Гео Шкурупія.

Місто у письменника становило єдине ціле із його мешканцями. Рухи людей були позбавлені зайвої метушні та квапливості, таким чином органічно доповнюючи топос. Автор “Міс Адрієни” наділив краєвид імпресіоністичними рисами: переламані будівлі, краєвиди з обов'язковими проваллями. Локусами виокреслено вулиці, що “котили гамірливе життя”, тротуаром “йшли люди”, бруківкою їхали або мчали автомобілі, наповнюючи оточуючих “безтурботністю і бензиновим запахом” [5], проїжджали торговці з зеленню на базар, пройшов трамвай. Подробицями передано робітниче селище як доповнення великого міста. На безрадісне існування його мешканців вказували маленькі котеджі та брудні й високі мури робітничих будинків, вузькі двори. Місцевість доповнював індустріальний пейзаж із димарями заводів із гудками. Окремо, як і в “Дверях в день”, митець зупинився на спогляданні головним персонажем вітринних крамниць. Але, на відміну від попереднього роману, вітрини позбавлені міщанських ознак, визначаючи тим самим в експозиції наступний розвиток подій. Адже, якщо Теодор Гай перебував у моральній недужі, то Франц Каркаш відчував свою фізичну слабкість від голоду. Саме тому Шкурупій розробив контрастне зіставлення між “обпатраним й веселим поросям” [11, 5] та бажанням Каркаша поїсти.

Загалом, саме порівняння та метафори у Гео Шкурупія відтворюють ставлення до зображуваного, створюючи образні мікроелементи цілого (мотиви міста або людини) та його частин (вулиці, окремих частин тіла та одягу). Похмурий Франц вертався додому вулицями, що “були знайомі йому, як власні черевики, стерті об ці остогидлі тротуари” [11, 5]. Пересування людини у просторі міста особливо виокремлене в “Міс Адрієни”. Соціальний статус мешканців, що “пливли” тисячами ніг, письменник детально визначив очима головного персонажа, який позасвідомо зафіксував ходу людей. Саме ноги взяли на себе характеротворчість хазяїв. “То були ноги дівчат у блискучих шовкових панчохах, що на них ледве

помітна стрілка була дороговказом, яким ніхто ніколи не користувався. То були ноги чоловічі й жіночі, худі й товсті, неспокійні й солідні, які, здавалось, були створені для того, щоб лежати під широким бюрком” [11, 6].

Відтворення сучасного індустріального темпоритму митець посилив метафорами: “довгі конвеєрні стрічки автомобілів” [11, 10]. Ліхтарі Гео Шкурупій уподібнив до “жовтих електричних груш”, що “виростали на чорних платанах парку” [11, 42]. Казкову асоціацію викликав лише їхній світ, що нагадував “чарівні плоди в казці про жар-птицю” [11, 42].

Враження, що справляло місто на його мешканців, передано через кольорову семантику. Домінантним був чорний. Таким в авторському розумінні виглядав пролетаріат, “викинутий на вулицю підприємцями”: “чорні, як чорне було і їхнє буття” [11, 42]. Підкресленою ознакою їхнього існування, позбавленого радощів, слугували “безрадісні” казарми, вузькі двори, що нагадували “глибоку кам'яну криницю”, кволі діти, які росли, як квіти, позбавлені сонця.

Деструктивістсько-конструктивістські новації та епатаж у поезії, шукання першооснов футуристичного руху, концепції творення урбаністичних мешканців, часом маргіналів, із філософським осмисленням їхнього існування, своєрідних міських топосів та локусів заклали підвалини формальних новаторських прозових експериментів. Попередником Гео Шкурупія в експериментуванні із формою у національній літературі перших десятиріч ХХ ст. був Гнат Михайличенко. Зокрема його “Блакитний роман” – твір-сповідь, твір-вирок, в якому осмислюється людське буття. З його нечіткою межею життя-смерть. Окрім того, в останні місяці життя, коли Гнат Михайличенко переймався лише літературними справами, за ініціативою Михайля Семенка він планував створення нової літературної організації “Здоровий футуризм”.

Література

1. Костенко Н. В. Українське віршування ХХ століття / Н. В. Костенко. – К. : Либідь, 1993. – 143 с.
2. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори / Х. Ортега-і-Гасет. – К. : Основи, 1994. – 420 с.
3. Сулима Микола. Український футуризм / Микола Сулима. – Ніредьгаза : Педагогічний інститут імені Дьордя Бешшеньєї, 1996. – 256 с.
4. Шкурупій Гео. Монгольські оповідання / Гео Шкурупій. – Харків : Рух, 1932. – 116 с.
5. Шкурупій Гео. Жарини слів. Вибрані поезії / Гео Шкурупій. – Харків : Книгоспілка, 1925. – 40 с.
6. Шкурупій Гео. Барабан. Вітрина друга / Гео Шкурупій. – К. : Panfuturysty, 1923. – 62 с.
7. Шкурупій Гео. Страшна мить / Гео Шкурупій. – Харків ; Одеса : Держ. вид-во України, 1930. – 32 с.
8. Шкурупій Гео. Двері в день / Гео Шкурупій. – Харків–К. : Література і мистецтво, 1931. – 231 с.
9. Шкурупій Гео. Жанна батальйонерка / Гео Шкурупій. – Харків–К. : Книгоспілка, 1930. – 167 с.
10. Шкурупій Гео. Жанна батальйонерка / Гео Шкурупій // Сучасність. – 1982. – Ч. 1–2. – С. 38–81.
11. Шкурупій Гео. Міс Адрієна. Роман / Гео Шкурупій. – Харків : Рад. література, 1934. – 64 с.

Анотація

У статті розглядаються художні методи та прийоми, за допомогою яких Гео Шкурупій створював образ міста. Якщо у поезіях місто було зображено зі споду, із його маргіналами, то у прозі, особливо у романах, образ, крізь футуристичні авторські порівняння, конкретизується та поетизується.

Ключові слова: художні методи, образ міста, маргінали, футуристичні авторські порівняння, поетика.

Аннотация

В статье рассматриваются художественные методы и приемы, с помощью которых Гео Шкурупий создавал образ города. Если в поэзиях город был изображен со дна, с его маргиналами, то в прозе, особенно в романах, образ, через футуристические авторские сравнения, конкретизируется и поэтизируется.

Ключевые слова: художественные методы, образ города, маргиналы, футуристические авторские сравнения, поэтика.

Summary

The arts methods and receptions are described in this article, that Geo Shkurupij creates a new symbol of city with help of city was represented in poetry from point of view of reflection of bottom with marginals, on the one hand. It shall be represented in prose, especially in novels from point of view of other comparison of author with specification.

Keywords: methods, receptions, a new symbol, marginals, comparison.

УДК 82.09

Куликова М.Г., Плевако С.В.,
аспиранты,
Алтайская государственная педагогическая академия
(Барнаул, Российская Федерация)

МЕТАФИЗИКА ПРОСТРАНСТВА В КОНТЕКСТЕ АВАНГАРДНОГО ИСКУССТВА (НА МАТЕРИАЛЕ “СТИХОВ ОБ АМЕРИКЕ” В. МАЯКОВСКОГО)

Цикл “Стихи об Америке” В. Маяковского состоит из 22 стихотворений, объединенных тематически и композиционно. Стихотворения представляют собой “путевые заметки” человека, путешествующего по Америке. В основе композиционного строения цикла – путь, передвижение, последовательная смена локусов. Лейтмотивом цикла является открытие Америки. Открытие (или “открывание” – как процесс) занимает особое место в поэтическом мире Маяковского. Не случайно первые стихотворения об Америке, опубликованные в Нью-Йорке были объединены названием “Открытие Америки”, кроме того одновременно с циклом “Стихи об Америке” Маяковским были написаны очерки под названием “Мое открытие Америки”.

В поэтическом сознании Маяковского преломляется архетипическая ситуация открытия. Культурный архетип Америки фундируется категориями фантомности (неуверенности в ее существовании), иллюзорности, утопичности (Америка как мечта, “американская мечта”). Именно в связи с этим возникает мотив открытия как попытки развеять иллюзию:

““Открытие Америки” происходит *всякий раз*, оно бесконечно. “Путешествие по Америке” – специальный литературный жанр, имеющий общее значение. <...>. Путешествие, самым своим фактом, доказывает существование страны: нельзя